

da mi je biti morski pas

Jedna od najvažnijih prijelomnica u kiparsko-slikarsko-illustratorskoj priči Svjetlana Junakovića dogodila se 1981., kad nakon što dva puta ne prolazi prijemni ispit na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti – odlazi studirati u Milano na Akademiju likovnih umjetnosti Brera. Ne može se znati koliko će Junakovićeve priče trajati i hoće li uopće ikad završiti, jer poznato je da slikarske karijere ogromno napreduju tek poslije smrti autora, ali trenutačno, baš je to zanimljivo, evo njega od ove godine kao docenta upravo na toj zagrebačkoj likovnoj akademiji, gdje predaje ilustraciju. Iako je izlagao i kao kipar i kao slikar širom svijeta, on je i kod nas i u svijetu najpoznatiji po svojim knjigama za djecu, objavljenim na dvadeset jezika i u preko trideset zemalja, za koje je dvadeset pet puta nagrađivan.

Razgovarala: **Stela Jelinčić**
Fotografije: **Srđan Kovačević**

Može li se slikati Coca-Colom? Slabo ja o tome znam, ne putujem svjetskim muzejima. Najviše sam učila od Alana Forda, a i neki njemu sličan predavao mi je umjetnost u školi. Antiformativna lekcija iz slikarstva bio mi je Krivić, a već malo kasnije neki me je student akademije zavodio na Mažurancu...

U Samoboru smo, u ateljeu. Andrea nam dolijeva kavu, mala Ela me časti školskim anegdotama, a četrnaestogodišnja Alisa proviruje iza ogledala. Lijep i proljetan dan, baš kao za kaznu meni, curi na dopunskoj nastavi. Junaković mi pokazuje sliku *Stol za četiri osobe s anđelom*. Kimam glavom, ali bude mi drago kad mi pokaže 'di je taj anđeo. Anđeo, kažeš? Meni to slični na crtež trogodišnjaka. Mislim si to, ne kažem mu. Da mu to kažem, Junaković bi ga sigurno branio kao što se brani zločestu djecu. Kad me je već upozorio, onda sve to i vidim, čak i stol se nazire, ali sve nekako bačeno u ćošak. Zašto nije u sredini slike? Bacim pogled na druge slike u ateljeu i vidim da je to opća pojava. Svi likovi i predmeti u bijegu su mu sa slika, bježe iz centra. Prostruji mi glavom kako me je moj kiropraktičar tješio: "Dušo, ne brini se što nisi centrirana. Cijeli svijet nije centriran." Shvatim da je na neki sulud način Junaković zbiljopisni, da ne kažem realistični slikar, ali još uvijek se nekako osjećam kao hostesa na skupu japanskih fizičara - izgubljena u prijevodu. Vidim znakove, ali ne prepoznajem jezik. Treba mi *li-dekoder* za taj likovni kod, a to se ne prodaje u šoping-centru. Hajde da vidimo je li tako i s drugim Junakovićevim slikama. Što on to slika? Okej, slika stolove. Stolovi jesu važni. Oni su jedan od centara svijeta. Život provedeš za stolom: pužeš pod stolom, jedeš za stolom, vjeruješ u Posljednju večeru za stolom, koliko li smo puta u životu sve svoje adute položili na stol. Cijelo djevojaštvo pazi na tebe baka: "Nemoj za ćošak, neš se udat", onda se oženiš pred matičarevim stolom, rastaneš se od stola i postelje, rado se prisjetiš kako si glumio poštara koji zvoni dvaput, oboliš li - završiš na kirurškom stolu, a kad umreš, ne gine ti mrtvozornički i mrtvački stol. A i mjesto za stolom je važno. Očevi uglavnom sjede na čelu, majke do štednjaka, djeca raspoređeno. Što bolje od toga uopće i govori da smo patrijarhalna sredina? Za okruglim stolom, valjda jedinim pravednim stolom, skupljali su se i vitezovi, ali baš je zato okrugli stol i ostao u bajci. Junakovićevi stolovi, koji su i sami nastali na crtačem stolu, sve to meni govore. Shvatim ponovno da je na neki sulud način Junaković zbiljopisni, da ne kažem realistični slikar. Crta li taj Junaković još išta drugo osim stolova? Kao da me čuo, počne otvarati ladice. Iz ladicu ulijevo izlijeću egzibicionisti, letači i supermeni, a udesno tuneli, otoci, konjanici, stepenice, balerine... Nema čega nema, a u svemu uvijek su samo tri najlibidoznije stvari - eros, volja za moć i kretanje.

Zazvoni zvono. Prvi sat dopunske nastave je gotov.

Pod velikim odmorom, već smo u Zagrebu, pijem s Junakovićem kavu. Listam kataloge njegovih izložaba i govorim mu kako ne volim predgovore likovnih kritičara. Makar upijam sve, ne ulazi se u tuđe svjetove poprijeko, špijunski, kao preko transkripta. Svjetovi su zatvoreni i ulazak zahtijeva trud.

Na drugi sat dopunske nastave dođem opet u Samobor. Volim probati više puta, ako sam i gorko-slatko-slanu umeboshišljivu dvaput, mogu i Junakovića. Ovaj put se dohvatim jedne ogromne slike, *Plosnatog svijeta s plesačicom*. U njoj svijet gubi vertikalnu, gubi volumen, punoću. Spljošten je. Dimenzije su totalno pofukane. Maleno je veliko i obratno. Omjeri više ne vladaju. Tako spljošten svijet je nabacotina kojekakvih bića bez smisla... Možda i ne baš bez smisla, nego s nekim drugim smislom koji upravo najbolje i govori da smisla više nema. Likovi su takvi da o njima ne možeš znati ništa osim njihovih relacija spram drugih takvih, ne znaš iz kojeg su razdoblja, kakvog su socijalnog statusa, ne znaš ni koliko godina imaju, nemaju ni glavu, nemaju osobnost, individualnost... Imaju samo osnovnu atribuciju - veliki pimpek, volju za moć i kretanje. Junaković kao prefrigano, prgavo dijete - jer ne može se osobna libidoznost javno nositi i pokazivati, odrasla si osoba - pokazuje to dječjački prkosno kroz "bezobrazne" slike... Kao kad se potpišeš u tramvaju na stolicu, kao kad izazivački pakosno plaziš jezik učiteljici... Svako malo, u nekom kutku, skoro neprimjetno, baš onako kako frajeri vole, onako da se ni ne snađeš a već ti je unutra, Junaković dodaje neki erigirani pimpek. U likovnom kodu i bez *li-dekodera*, ja taj bliski motiv prepoznajem.

Neki motivi, kao i ovaj meni blizak, nebrojeno se puta pojavljuju u njegovim slikama, skulpturama i crtežima. U bilo kom materijalu i tehnici, on slika svoj asortiman krupnih sitnica od kojih se sastoji naš svijet. A mediji i tehnike totalno su mu pomiješani. U kiparenju on bježi od treće dimenzije, urezujući u plohe crteže, u slikarenju do reljefnosti nabacuje boju i koješta drugo, u crtarenju sve čini protiv čistoće linije: šara, šprica, mrlja do neprepoznatljivosti. Preuveličava znak toliko da nas odvlači u nepoznato, pa nam, radi pribiranja smisla, na kipecima pomaže bojom, a u slikama naizgled banalnim verbalnim dosjetkama. Sve je njemu priča, makar bila i elementarna, da ne kažem prosta rečenica. On priču ne razgrađuje, nego reducira na aforizam, vic, dosjetku, kao da duhovnost crpi iz još jedva očuvanog sjećanja na ono što je izazvalo smijeh. A ta njegova arheologija duhovnih krhotina nama je slamčica spasa. Gotovo da je futurist jer anticipira budućnost kao mjesto tek bljeskovitog sjećanja na ljudskost. Ili još bolje, kao

da vremenskim strojem odašilje eros, volju za moć i kretanje kao odabrane i na najmanju mjeru svedene elemente kojima se nekom ET-biću ljudskost može najbolje predstaviti. Dok mi energično pokazuje mali milijun crteža i zabjevava rečenicama poput: "Evo baš mi je danas pukla štihča... Moj život je žrtva", uočavam da je sporedno koji su radovi stari a koji novi. Njegovi motivi nisu obilježeni ni prostorom ni vremenom, i svi su mu jednako dragi, kao igračke koje ne voli dijeliti s drugima. Ima on nekoliko motiva koji su njegovi zaštitni znakovi, ali morski pas je nešto posebno... Znam da je taj morski pas Junaković sam, jer morski pas se mora kretati, nikad ne spava.

Kako se u tvom karakteru ogleda karakter morskog psa?

Za umjetnika sigurnost nije poticajna, umrtvljuje instinkte... Moje cure, sve donedavno, umirale su od smijeha kad bih im rekao da nikad nisam bio zaposlen, nikad na plaći, da je to zabjebanija za koju nikad nisam imao vremena. Nije se tu radilo o nedostatku hrabrosti – jer ja se, recimo, ne bojim ni praznog papira, čak ni onog bijelog. Ja njega odmah pošpricam, neka on zna tko je tu gazda... Kao i svaki morski pas, ja volim o svemu imati stav, i plivati sam, super je kad je uzvodno, samo što toga u moru baš nema puno. A što mislim kad kažem da netko ima nizvodne stavove govori primjer tipa koji me je srušio na prijemnom za Akademiju. Njemu je najromantičniji prizor bila Anda kako ide na izvor po vodu. Nakon toga sam gotovo prestao vjerovati da je zemlja okrugla. Jer vrhunski romantizam je valjda kad se Anda sagne?

A palim se ja i na monumentalnost. Sjećam se jednog političara, ideologa, koji je na nekom Salonu mladih rekao: "Umjetnost je sloboda izražavanja, ali u okvirima samoupravnog socijalizma." Zar to nije monumentalno? E tako ti i ja mislim u okvirima plitkog, plosnatog svijeta, ništa dalje... možda malo dublje, ali ne uvijek. *Love hurts*. To ti znači – *ljubav boli*, ako znaš jezike; ako ne znaš, onda ti to nikaj ne znači.

Zgodno mi je kako neki tvoji motivi, egzibicionist recimo, gotovo darvinistički prolaze kroz evoluciju.

Ma, kakve veze sad ima revolucija s tim? Ha-ha-ha. Dobro sam čuo, ali nisam mogao odoljeti. A što se tiče te evolucije, neki razvoj motiva postoji. Ali naprosto zato jer je puhnuo vjetar, ekshibicionistu se podignul kaput i on je postal letač. I to je to. A i djeci je jasno da je među letačima najsuuper letač Superman. On je i suuper snažan, pa drži nebo. Mislim da je to najveća stvar koju jedan Superman može napraviti. Onda, Superman spašava Spomenku od grešnih misli, spašava svijet... Ja obožavam imenovati i slike i likove koje radim. To mi je važno, da imaju imena. Slika bez imena

je nepotpuna. Fura me neka priča dok radim, valjda se probudi taj neki ilustrator u meni. Svašta me inspirira. Izrežem nekad neki tekst iz novina, neke naslove, ili nađem neki karton koji već ima ispisanu poruku, i po tome radim. *Povedi me na mjesec* je također jedan od naslova. Zapravo slika koja ne priča – ni ne zanima me. Do unazad sto godina slike koje ne pričaju priču nisu se ni radile.

Sjećam se jedne Tomičeve anegdote: "Rekli su mi da sam se prodao, odgovorio sam: Jesam, u cijeloj nakladi!" To mi je bilo duhovito.

Meni bi to bilo duhovito kad bi naklada bila sto i trideset knjiga. E, onda se ne možeš jeftino prodati. I neuspjeh onda nekako nije toliko različit od uspjeha. Pogotovo što nema o umjetnosti nekog jasnog kriterija. Mislim da se ovdje i djeca svaki dan pitaju zašto bi rekli dobar dan. Problem je kod slikara i kipara što su nekako slabo vidljivi. Tako i ja baš u zadnje vrijeme radi te vidljivosti razmišljam da navarim brončanu skulpturu na haubu umjesto onog znaka za mercedes pa da to bude *in*. Onda bi to imalo ogroman efekt. Ili da izlažem u nekoj *drive in* galeriji – udeš tamo s autom, onako fino, lakat van, svi te vide, kultura i to... A u nedostatku *drive in* crkve koja je jamačno puno potrebna, mislim da bi galerija *drive in* bila sasvim zgodna... Sve lijepo vidiš je mercedesa ili nekog drugog narodnog auta. Kažu da je i ta dacia jako dobra... Ali daj mi to provjeri u svojoj stranci, molim te.

Imaš veliko iskustvo rada i na internacionalnim ljetnim školama za ilustraciju u Italiji. Kakva su tvoja iskustva općenito sa studentima, može li se voljeti pedagoški rad? Kad bi sad bio svoj vlastiti student, što misliš da bi najviše od sebe naučio?

Studenti su većinom simpatični i dragi, pristojni mladi ljudi, ali fali im inicijative i tu je problem. Kao i općenito u društvu, s jedne strane malo se postavlja pitanja, a i kad ih se postavlja, često su trivijalna. Nije to problem meni, meni je čak i lakše, nego dugoročno, studentima to stvara problem. To je bitno drugačije nego kad sam ja bio student. Kad ti beemve postane kriterij – onda se sve počne mijenjati. Sve se danas može prikazati kao vrhunsko, to se stalno i radi – i ne samo u umjetnosti, nego i u drugim sferama. Danas je PR važniji od onoga što radiš i kakav ti je rad. Ali možeš ti imati i sedam Muzeja suvremene umjetnosti, ali neće to uzvisiti kvalitetu umjetnosti koja je u njima. To je isto kao kad kupuješ auto, a trgovci ti vele da za neki auto imaju odličnog servisera. Ma, boli me đon za dobrog servisera, hoću dobar auto. Ne zanima me kuharica koja radi čevape, zanimaju me čevapi. Nije dobro kad mladi rastu u tišini, ali je možda još gore kad rastu u destruktivnom kaosu pomiješanih vrijednosti.

Mada je u tom vrijednosnom kaosu jedino važno da vjeruješ u sebe a stalno propituješ ono što radiš, i da budeš inicijativan jer tako će te drugi zapaziti. Proces u kojem se uči je kad osjećaš teškoće i probleme. To je suština toga kako ja vidim predavanja. U Italiji odmah im kažem: "Ako ja vas sad, u ovih sedam dana, ne bacim u totalnu krizu, onda nisam ništa napravio! Niste došli nacrtati nešto što već znate, pa kad se vratite doma da vam tetke i bake kažu: *Joj, srce, ti meni tak lepo crtaš.*" Ja sam to naučio na Breri... Početkom osamdesetih doći u Milano iz Zagreba je već samo po sebi bilo kulturalni šok. Moji su profesori uglavnom bili jako zadovoljni sa mnom, a ja sam bio zadovoljan kad bi mi zapamtili prezime. A oni koji su me najviše voljeli zvali su me Junakoviti, gdje je očigledna asocijacija na čuvenog talijanskog crtača Jacovittija, tako da su ponekad poželjeli i neke moje radove ali, normalno, ja im ništa nisam htio dati. Tako te stvari imam i dan-danas u ateljeu. I važno mi je to, jer su danas ti rado-vi meni polazišne točke za ono što radim. Kao, uostalom, i sa-gnuta Anda. Osim toga, ja volim predavati. Time i sebi razjašnjavam neke stvari. Važan mi je i kontakt s ljudima, da se maknem iz ateljea, da prestanem pričati s radiom.

Ipak, ti si najpoznatiji kao ilustrator i autor dječjih knjiga. Kako dolaziš do ideja za knjige?

Sjećam se, prije petnaest godina, na Svjetskom sajmu dječ-je knjige u Bologni, već na prvi pogled si mogao biti siguran koji je štand ruski, koji talijanski, koji francuski. Danas su svi oni isti. Tako je i s knjigama. Kompjutor je sve iznivelirao. I knjige i autori gube osobnost. Po meni, najvažnije je da se teme uzimaju iz živo-ta, a to mogu biti i sitnice. Na primjer, jednom u pet godina sku-ham doma paštašutu i pohvalim se ženi: "Hej, skuhao sam ručak." A moja mala to kaže drugačije. "Tata je zmazao kuhinju", kaže. Na toj maloj životnoj slici nastala je cijela serija mojih knjiga... Ili kad se ove moje cure naljute na mene, onda vele: "Ajde ti odi malo u atelje..."

Najuspješnija mi je *Velika knjiga životinjskih portreta*. Kad sam je pokazao svom švicarskom izdavaču koji mi je dotad objavio sedamnaest knjiga, rekao je: "Slike su ti jako lijepe, ali ti si lud. Pa tko će ti objaviti engleskog kralja kao sovu?" A tko je taj engleski kralj, mislim si, nekaj sveto kaj se ne može dotaknuti? Šest puta se ženio, svaku ženu je dao ubiti jer nije mogao sina napraviti, jaka stvar. Kaj k'o sovu, trebao sam ga k'o klokana napraviti, da sam morski pas, pojeo bih ga. A govorili su mi i da to nije knjiga za djecu. Ali ja sam vidio kako djeca na nju reagiraju. Kad sam sa že-nom i kćerima bio u Londonu, vidjela ova mlađa u muzeju Tiziana i rekla: "Tata, tata, pa to su tvoje slike!" Naravno, nisam joj rekao

da nisu moje, pa da se smanjim u dječjim očima. Čak sam je poslije za nagradu odveo na fish&chips... Nije njoj bio važan motiv, je li sova ili engleski kralj, ona je točno prepoznala estetiku tih slika. Moramo shvatiti da je odabir slikovnice koji daješ djetetu presu-dan jer mu time školuješ ukus, a o tome ovisi kako će kasnije ži-vjeti, u kakvom će stanu stanovati, kakvu će arhitekturu voljeti, kako će se oblačiti, kakav auto voziti... Preko Barbie i Disneya, dijete će kasnije biti sklonije šabloni. Estetske temelje ćeš mu po-staviti time što mu budeš nudio. Na taj ga način uvodiš u estetiku kao globalno, svjetsko područje. Svaka čast baštini i svaka čast i našem lokalnom, ali jesmo li sigurni da znamo što to točno znači Mi, Oni, Hrvatska, Europa... Kad kažu – *u ovom dijelu Europe*, znači li to od Sesveta do Banjaluke ili od Helsinkija do Rijeke? Jesmo li mi otok ili plaža ili neko usrano parkiralište? Gradimo li autopute-ve samo zato što rijeke već imamo?

A sad se u tvojoj karijeri dogodilo ipak nešto novo. Ili možda nije novo? Kao što je i zagrebačka Akademija bila dvaput važna za tvoju karijeru, tako je sad i sa crtanim filmom. Nakon toliko ilustriranih knjiga gotovo da je jedino i logično da te ilustracije pokreneš i da tako nastane crtani film. Je li to neka odluka?

Nema kod mene nikakvih odluka, sve ide samo od sebe. Već dugo mene rad na knjigama za djecu sve manje zanima. Dijelom i zato jer je to sve manje *posao*, a sve više utapanje u svijetu mani-rizma. Međutim, želja za pričanjem i crtanjem me, logično, odvela u crtani film. Ali nije tu bilo neke odluke, nisam ja odabrao crtani film, nego je on odabrao mene. Došli producenti k meni i pitali bih li htio raditi film. Rekao sam: "Može." Tek kasnije mi je sinulo da ima jedna loša stvar u crtanom filmu – nemreš reći curama na kavi: "Čuj, 'očeš glumit u mom filmu? Dodi do ateljea da te pofot-kam malo."

Napravio si *Moj put*, prema istoimenoj slikovnici. Što dalje?

Oscar, naravno. Ha-ha-ha. Radim sad na jednom crno-bijelom, desetminutnom, naslov mu je *No milk, no sugar, just coffee*. On točno govori o onome što me sad zanima – o kavi. Ima Kosta An-geli Radovani, čovjek koji me likovno odgojio, knjigu s naslovom *Kip bez grive*. To ti je kao i oko bez šminke. Suština. To bih ja htio izvaditi iz svijeta, suštinu, i staviti u film.

I tako sve u svemu, ti se cijeli život samo igraš?

Izbjegavam reći *igrati se* jer onda neću moći naplatiti svoj po-sao. Stari mi je jednom rekao kad se naljutio na mene, a često se ljutio: "Ti samo znaš zajebljavat' druge. Od čega ćeš ti živjeti?" "Od toga", rekao sam. Tako je na kraju i ispalo.